

Gospodarske novice.

(Iz očes spoznavati konjsko starost). Po Montfortskem časniku „Cosmos“ se pri konji v 9. letu napravi gubá (Falte) na zgornjem robu spodnje trepavnice, v 10. letu spet ena, in tako vsako leto ena. — To je čisto nova novica, kateri se pa na prvi pogled vidi, da jo je mož najdel, ki ne pozna starosti konjske iz zó b; pravi namreč, da po 8. letu se ne dá lahko več iz zó b starost spoznati, — to pa je napačna misel skozi in skozi le tistih, katerim preminjevanje postave zó b ni znano. Vendar v versti „novíc“ naj gré tudi ta najdba po slovenskem svetu.

(Steklene ali glažovnate očesa za konje, katerim je okó izteklo) napravlja živinozdravnik Fr. Bauer (kurfürstl. hessischer Kreisthierarzt in Schmalkalden). Očesa te so tako umetno napravljene, da jih težko razločiš od pravih. Primeri se včasih, da je kak lep in drag konj ob okó prišel. To je potem velika napaka za takega konja in mu jemlje ličnost; pa tudi prah in mnogi merčesi se nabirajo radi v prazni očesni jamici. Gosp. Bauer ne vstavlja le sam take umetne očesa konjem, temuč jih prodaja drugim zdravnikom s popisom, kako se ima to storiti, da se derzé v očesni jamici.

Iz natoroznanstva.

Morski pès.

Po Grube-tu.

Morski pès je sesavec, ki lahko živi na suhem in v vodi. Njegova glava in persi so take, kakor roparskih žival. Morski pès laja po pasje, ima bistre lesičje oči, veliko brado krog gobca kakor maček, tudi zobje so mu ostri kakor jih imajo roparce; zadnji njegov konec je pa ribjemu repu podoben, ker zadnje nogi ste z repom sorašene. Morje je pravo stanovanje morskega psa, ker pride le na suho, da se na solcu greje ali pa da dremlje; torej mu je narava vse dala, kar mu je potreba, da more dobro plavati in se potapljati. Njegovo truplo je podolgasto in navadno prav tolsto; sprednje nogi ste blizo gobca, kakor dvé plavuti, in njih persti so sklenjeni s plavutno mrenico, da nogi ložej vesljate. Debela, gladka glava nima ušnic, in majhine ušesne luknjice lahko zakriva tanka kožica, da ne more voda v ušesa teči. Ribjemu repu podobni rep pa leži kakor brebrov (pibrov) rep po širokem na vodi. Kožuha mu nobena tekotina ne premoči; dlaka je tako gosta in gladka, kakor da bi bila z oljem namazana.

Ta kožuh morskega psa je kaj velik dar Božji ne le za samega morskega psa, temoč tudi za človeka. Morski pès namreč ljubi merzle morja in dežele, ker mu naj večji mraz nič ne dé. Torej je on severnim ljudstvom prav prijeten gost, ki jim vse dajé, česar potrebujejo in česar se njih serca veselé; kožuhovine za obleko in za streho njih kočé in še celó čolne si te ljudstva le iz njegovih kož in kostí napravljajo. Pa še več. Severni človek hoče tudi jesti in več jesti kakor človek v južnih krajih; ker pa severne ljudstva samo ribe in le samo ribe jesti morajo, se jim tedaj kos mesá kaj dobro prileže, in sicer kolikor tolsteji je kos, toliko boljši je tudi. Na goveje, na ovčje mesó ali celó na jelenovo pečenko ne morejo misliti, pa namesti tega je Laponec dobil od previdnosti Božje svojega sedlona, ki mu je skupej krava, konj in jelen, ki mu naj boljšo divjašino in najsladkeje mleko delí. Grenlandijan in Eskimo pa je prejel morskega psa, in sama ta žival mu nadomestuje vse živali in rastline. Čez dolgo zimo mu je koža morskega psa mehko ležišče, in v kratkem poletju mu je spe koža morskega psa streha njegovega šotora v samoti. Spodnja in zgornja obleka Eskimova je koža morskega psa, ki je srajca, suknja in plajšč ob enem, ki ponoči in podnevi, leto in dan na truplu ostane, in ki je vedno po najnovejši šegi. Krí morskega psa je Eskimova juha, mast te živali

njegovo vino in tolsti kosovi mesa so mu mesó in sočivje, močnata jéd in prigrizlej ob enem. Oče pripoveduje svoji družini naj novejše novice, pa nikoli ne pozabi kje, kdaj in kako je morskega psa prekanil in vjel. Lov morskega psa je uk in junaštvo mladenča Eskimo-a. Če se je on prej naučil tiče in ribe loviti, ga oče, ko je enkrat petnajsto leto dosegel, dorašenega spozná in poterdi, da smé zdaj v čoln stopiti in peljati se na lov morskega psa na viharno morje. Prvi srečni lov morskega psa je naj važniša dogodba v njegovem življenju, in tako junaško delo je vzrok družinske veselice, na katero povabijo tudi sosede in dobre prijatle. Ko mati ubito divjašino za kosilo pripravlja, pripoveduje oče ponosno, kako urno je sin veslal za hitro plavajočim morskim psom, kako mu je z močno roko harpuno v život zasačil in kako miren je bil, ko se je v globočino spustila ranjena žival, od bolečine se peneča. Lov morskega psa je obsežek vse umetnosti in učenosti in Eskimo si še celó nebesa misli kraj, kjer je obilo morskih psov. Truplo umerlega Eskimo-a zavijejo v kožo morskega psa in mu v grob pridenejo lovskega orožja, ker ti ljudjé bodo tudi po njih veri na unem svetu morske psé lovili, samo da bo tam vedno dan in da se bodo te živali rade lovile.

Koža in mast morskega psa mikate tudi celó v bolj južnih krajih stanovajoče Evropejce, da nalaš zategavoljo pošiljajo na lov morskega psa ladije, ktere sušca ali malega travna odrinejo in deleč deleč jadrajo do otokov „Spitzberge“ imenovanih. Tam na ledénih plošah dremljejo cele trume morskih psov. Lovci se oborožijo z debelimi gorjačami, ktere so še na koncu okovane. S tem orožjem predramijo ne ravno preveč priljudno zaspance, ki se nič hudega ne nadjajo in ki vsled tega prijaznega pozdravljanja lovcov smertno zaspé, da se ne predramijo več. Revne živali spé tako terdo, da malokdaj zapazijo zalezovavca, ki se ne obotavlja, da jih kresne po čepinji z gorjačo. Če se pa poprej zbudijo in vidijo, da ni mogoče vjiti, pa grizejo krog sebe, da je groza, in da so človeku še celó smertno nevarne.

Naj bolje opravijo Grenlandci z njimi, ki se preoblečejo v morske pse in lezejo po trebuhu k zaspani družnji tako omahovaje, kakor morski psi znajo. Morajo tedaj roke pritisniti k persim in noge skriti pod kožo, ki jo za sabo vlečejo, če ne, bi vendar prekanjene živali zapazile prekanjevavce. Morski psi imajo mnogoverstne čudne navade in se znajo kaj lepo muzati. Posebno živi so takrat, kadar babcice može kličejo in se poljubujejo in božajo. Včasih tudi, ko lezejo, na enkrat vstanejo, in se vzdignejo z glavo in sprednjim truplom, in mahajo s kratkimi sprednjimi nogami. To igro umejo lovci kaj dobro oponašati; ker se dvigujejo kakor te živali, in tako nerodno, kolikor mogoče, glavo in persi gibljejo in z rokami, na persi pritisnjenimi, mahajo, češ da kličejo svoje tovarše. Kadar so jim pa zadostí blizo, veržejo svoje šeme preč, in za morske pse zdaj veljá: reši se, kdor moreš!

Morski psi so dobrega serca in njih ljubezen do mladih je zares ginljiva. Pa tudi človeku so zlo udani; mlad vjet morsk pès se kmali ukrotí in ostane potem pri hiši, ki ga redí, tako zvesto, kakor le pravi pès zamore storiti. — V začetku tega stoletja so vjeli v zalivu „Clew“ na Irskem otoku morskega psa in ukrotili v kuhinji nekega gospodarja, kterege hiša je bila blizo morskega brega. Ta morski pès je rastel in je kmali kazal veliko udanost do hiše in njenih prebivavcov; igral se je z otroci, kakor mlad maček in je sledil svojemu gospodarju kakor pesiček. Vsaki dan je šel v vodo na ribji lov, in ko se je sam nasitel, je prinesel vsaki dan tudi domú dobro ribo. Njegovo največje veselje je bilo greti se poleti na solcu in pozimi pred pečjo, v katero je tudi včasih zlezal. Štiri leta je dobra žival tako živela, kar prikaže se med gospodarjevo živino bolezen, ktere niso mogli ozdraviti. V ti nesreči je gospodar sveta iskal pri stari babúri, katero si je vsak čarovnico (copernico) mislil. Ta baba je terdila vražnemu možu, da bolezen med njegovo živino izvira od tod, ker ima on v svoji hiši nečisto

žival, in vse njene umetnije ne bodo nič pomagale, dokler mož ne odpravi morskega psa od hiše. Mož je dal žival v čoln in jo unkraj otoka „Clawe“ v vodo vergel, češ, da je ne bo nikdar več vidil. Čoln je priplaval domú, družina je šla spat, in drugo jutro je ležal morski pès spet na svojem navadnem mestu pred pečjo.

Zdaj so dali žival nekemu ribču, ki je obljubil, da je ne bo poprej v vodo vergel, dokler ne bo veliko ur delec od brega priveslal. To se je zgodilo. Noč in dan sta minula, drugi večer je šel h koncu, in dekla je ravno luč ugasnila, kar nekaj popraska na vrata. Mislila je, da je pès, in je vrata odperla, pa kdo je prišel — morski pès! Truden dolgega pota je cvilé veselje naznanil, da je spet doma, vlegel se je na gorki kraj in terdo zaspal. To vse so koj čarovnici povedali, ktera je drugo jutro prišla. Ker so mislili, da bi bilo nesrečno, morskega psa zaklati, je svetovala baba, naj zvesti živali oči iztaknejo in oslepljeno v morje veržejo. In res! pred ognjem, kateri je revni živali tolikokrat prijetne gorkote delil, so ji svitlobo oči vzeli in vergli jo s kervavo glavo v vodo. — Pretekkel je teden. Živina v hlevu ni ozdravela in gerda babúra ni vedila več nikakoršnega sveta. Ponoči je vstal strašan vihar; med tulenjem vetrov se je čulo včasih tiho cvilenje pred hišo, pa nobeden si ni upal, pogledat iti. Ko so drugo jutro duri odperli, je ležal pred njimi — morski pès, pa mertev, ker lakot in terpljenje sta ga umorila.

Glej, ljubi bravec, v ti podobici zvestobo in udanost živali in gerdo neusmiljenost človeško! Morski pès je bil čista žival v Ircovi hiši, njegov vražni gospodar pa nečista stvar! Tušek.

Jezikoslovni pomenki.

Hrvatska in slovenska kniževnost.

V 7. broji zagrebačkega „gospodarskega lista“ gosp. dopisatelj „Slav. P—k.“ pod naslovom „Hrvatska kniževnost god. 1856“ toži, kako od leta do leta propada kniževnost. Zraven pa z besedami: „Ta da svrnemo okom na sundraču Slovence, kako li oni neumorno rade v smjelo napried stupajo“ očitno priznava, kako se naša slovenska kniževnost veselo razvija. Dopustite mi malo uzroke nazadkov hrvatske in napredkov slovenske kniževnosti potražiti.

Skoraj v celi tako zvaní Civil-hrvatski, izuzemši samo primorske strani, zlasti v Medjumurji, v celi Zagorski in okoli Gerevoga, Loke, Delniče, Čubara itd., v Primorji se narečje govori, ktero slavni Vuk za prehod slovenskega v srbsko, naš učeni Miklosič celó za slovensko narečje znači. V tem slovensko-srbskem ali prav za prav hrvatskem narečji se je na priliko od leta 1835 do 1847 pisalo, knige so se lahko spoprodavale, časopisi so imeli dovolj naročnikov in slovstvo je napredovalo in se razcvetalo kakor roža pomladanska. Dopisatelj in pisatelj je mnogo bilo. Al že leta 1845 se je počelo „ilirski“ pisati, al prav za prav srbski. Primerimo samo na pr. „Danico“ z „Nevenom“ in čuditi se moramo gorostasnega razločka. Zagrebčan, Zagorjanec, Medjumurec tako zvanega „ilirskega“ jezika ne razume, on velí, da samo hrvatski zná. In vendar sadašnji hrvatski pisatelji trdijo, da samo strogo tako pišejo, kakor prosti narod govori. Naravno je bilo, da se v daljnem razvitku jezika, posebno v obziru na druge slovanske narečja, ni dalo pri tem slovensko-hrvatskem mednarečju ostati. Eno ali drugo (alternativa): ali se slovensčini približevati ali pa srbsčini, je sililo se odločiti na jedno ali drugo stran. Se vé, da ime „hrvatske“ literature, „hrvatske“ kniževnosti bi na jedni in drugi strani propalo bilo. Iskala se je stranpotica, se tega ogniti. Pisati je začela najnovejša šola pod imenom „ilirski“ v srbskem narečji z uzdržanjem starega hrvatskega lica, namreč v Gajčici, da ne bi se zdelo kakor uklanjanje srbskemu narečju. Na taki način je hrvatska kniževnost v še tesnejo alternativo zapala, to je: ali cirilice se poprijeti in ime hrvatsko

zgubiti, ali pa čisto propasti zavolj pomanjkovanja čitatelev, kjer Srbom se latinščina mrzí in je ne čitajo v hrvatski granici; kjer se srbski govori, je pa okrog tako tesen, da se zares ne spleča, kaj srbskega v latinščini pisati.

To je po mojih mislih uzrok propadenja hrvatske kniževnosti, to uzrok mrknjenja časopisov. Kaj je pa uzrok, da mi Slovenci tako „smjelo napried stupamo?“ kakor gosp. dopisnik „Gosp. lista“ pravi. Ne da se hvalim, kjer sem sam Slovenec, ali priznati se mora, da marljivost nam je že od nekđaj prirojena, — da smo uztrpljivi in da marljivost združena z železno uztrpljivostjo našo inteligencijo vrši. Složno, kakor se bratom gre, smo v korist kniževne sloge sosednim Hrvatom, spoznavši njih kniževne zasluge, več ko na pol pota naproti prišli in jim prijazno roko podali, — al zares negostoljubivo odbačeni bili. Kolikor, kadar in v čem se je dalo, smo se jim bližali in se še bližamo v pisanji, in zdaj, res da v škodo hrvatski kniževnosti, okrog našega upljiva po lepi Zagorii širimo. Čeravno še zdaj ne izhaja toliko slovenskih knjig na leto, kakor hrvatskih, imamo vendar že toliko gradiva na raznem znanstvenem polji skupaj, da se s ponosom in zaupanjem na marljivost naše domoljubne mladeži zanašati smemo.

Taka vam je, dragi Slovenci, moja lepa pripoved iz Hrvatske.

V Zagrebu 19. februara 1857.

R. Žavčanin.

Smešnice.

* Imel je nekdo za kratek čas škorcea, ki ga je po dolgem prizadevanji dvoje besedic čivkati navadil. Kakor ga je poklical: „škorec, kje si?“ mu je na vès glas začvičil: „tukaj sem“. — Sinek bližnjega sosedu je imel nad ljubim tičkom nedopovedljivo veselje, ker mu je vselej na vprašanje: „škorec kje si?“ začverčal na ušesa: „tukaj sem“. — Pri godí se pa, da nekega dué gospodarja ni bilo doma; ko po navadi Jurček pride, tička zgrabi in v žep zbaše. Že je bil pripravljen z njim domú potegniti, kar pride gospodar, in misleč Jurčetu veselje storiti, zakliče „Škorec! kje si?“ Tiček v žepu Jurčetovem na vse gerlo začivka: „Tukaj sem!“ — Lahko si je misliti strah in trepet Jurčetov. J. K.

* Neki sin je svojega očeta na beraško palico pripravil. Oče gré toraj po svetu in pri tem svojem novem rokodelstvu prav dobro živi. Ko pride sopet enkrat na dom svojega sina, kateri je ravno bolan v postelji ležal, ga poprašata: „Oče, kako vam je všeč vaše beraštvo? Meni se slaba godí, ako ravno ne hodim od hiše do hiše kot vi!“ Oče mu vès zadovoljen odgovori: „Ko bi bil vedil, da je tako dobro beračiti, bi ti bil že veliko let poprej to kajžo dal“. — Nikar ne mislite, da je to edini berač, ki tako govori! Janko Vijanski.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Zagreba 4. marca. 1. dan t. m. zjutrej je v dvorani narodnega doma sednica družbenikov „Matice“ ilirske bila. Predsedoval je slavni naš gosp. Ambrož Vranicani-Dobrinović. Družbenikov se je bilo blizo 30 sošlo, večidel tukajšni literati, tergovci in nekteri drugi domorodci; bilo je tudi nekoliko izvanjskih vlastencov. Govorilo se je 1) o imetku in dohodkih „Matice“, ktera sedaj ima 32.000 gold. sreb. v premoženji; 2) o nadaljnem izdavanji „Nevena“. Dolgo so terpeli pomenki o tem predmetu, dokler je sklenjeno bilo, naj se gosp. P. r. a. s. s. sopet loti uredjevanja in od „Matice“ na leto dobiva 400 gold. sr. 3) Se je pogajalo, kako bi se dale tukajšnje artisticne družtva v dosego krepkejšega napredovanja v jedno družtvo zjediniti; škoda! da se ni nič stalnega o tem skleniti dalo. — Včeraj 3. t. m. se je drugikrat narodna igra „Graničari ili prostjenje na Ilijevo“ v korist gospodični Adelsheimovi igrala. Še bolj ko pervikrat je dopadla, ker jo je gosp. Freudenreih nekoliko opilil. Tudi tiskala se bo, in to v cirilici, in to je prav,